

E18, delen Västjädra-Västerås

Ett massupplag vid trafikplats Västjädra

Särskild utredning

Oppvreta 4:1
Dingtuna socken
Västmanland

Jan Äblström

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Målsättning och metod	2
Undersökningresultat.....	3
Tolkning och utvärdering.....	5
Referenser	6
Tekniska och administrativa uppgifter.....	6
Figurer	7
BILAGOR.....	9
Bilaga 1. Fyndtabell.	9

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2007.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN 13:978-91-85741-41-0

Västerås 2007

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) utförde en särskild utredning med anledning av den pågående utbyggnaden av E18 till motorvägsstandard mellan Västjädra och Västerås. Utredningen berörde en plats, tippyta 5, där byggherren, *Vägverket Produktion*, önskar deponera överskottsmassor från vägbygget. Utredningen genomfördes enligt ett generellt formulerat länsstyrelsebeslut avseende tillkommande arbeten i anslutning till utbyggnaden av E18 (lst dnr 431-13872-06, 2007-01-25). Enligt beslutet är KM direktvald som utförare och det skall upprättas kravspecifikationer samt undersökningsplaner för varje insats. *Vägverket Produktion* bekostade utredningen. Fältarbetet utfördes under en solig majdag. Jan Ählström utförde fältarbetet och har sammanställt rapporten.

I närheten av det markområde, tippyta 5, som man önskar ta i anspråk för överskottsmassor finns tre stensättningar (RAÅ 106, 107 och 108). Vid en besiktning av platsen utförd av länsstyrelsen och KM i december 2006 påträffades ytterligare en stensättning samt ett odlingsröse. I samband med besiktningen definierades ett nytt och mindre område som tar hänsyn till fornlämningarna och som skulle kunna tas i anspråk utan antikvariska åtgärder (Lst Meddelande 2006-12-07, lst dnr 431-13872-06) (se figur 2). För ytorna därutänför förelåg behov av arkeologisk utredning. Det uppdrogs åt KM att bistå *Vägverket Produktion* vid utstakningen av det nya, mindre, området vilket gjordes i början av januari 2007. Den nya ytan bedömdes dock som otillräcklig varvid processen avstannade. I maj 2007 återupptogs processen genom att *Vägverket Produktion* avsåg att bekosta en utredning av en delyta utanför det insnävade området.

Foto 1. Vy över utredningsområdet från virkesterminalen. Foto från Ö, J Ählström.

Utredningsområdet är ca 5000 m² stort och ligger norr om E18 och trafikplatsen Västjädra. Det ligger väster om en virkesterminal utmed vägen i riktning mot Hallstahammar från trafikplatsen sett. Området är till övervägande del öppet, och utgör förmodligen före detta hagmark. Den öppna marken omges i norr och söder av höglänt och skogbevuxen mark. I öster gränsar området till virkesterminalen som är uppbyggd av påförda massor och bildar en hög platta. Den södra skogbevuxna och

höglänta marken låg delvis inom utredningsområdet. Markområdet ligger 20-25 meter över havet och jordarten består av silt och lera samt morän i den höglänta marken.

Foto 2. Vy över den centrala delen. Husgrunden påträffades vid granarna i höger bildkant. Foto från Ö, J Ählström.

Området ligger i brytzone mellan fornlämningsrika områden vid Oppvreta i öster och Östjädra i sydöst samt Gocksta i väster. I närområdet finns som nämnts tre gravar (se figur 2). RAÅ 106 ligger i krönläge norr om utredningsområdet. Den utgörs av en rund stensättning, 10 meter stor och 0,6 meter hög. Ett stycke rakt söder om området ligger röset RAÅ 107. Det är ca 10 meter stort och 0,5 meter högt. Röset har en rund form. Stensättningen RAÅ 108 som återfinns ett stycke öster om området ligger också i krönläge. Den är rund, 5 meter i diameter och 0,4 meter hög. Den vid besiktningen nypåträffade stensättningen, objekt E, ligger nordnordväst om RAÅ 108 (se figur 2). Den ligger i flackare mark. Denna stensättning är övermossad, flack, rund och 5 meter i diameter. Odlingsröset som påträffades vid besiktningen ligger i västra kanten av den öppna delen av utredningsområdet (se objekt B här nedan).

Målsättning och metod

Utredningen syftade till att fastställa om fornlämning berörs av arbetsföretaget.

Vid utredningen grävdes det sökschakt med grävmaskin varvid de övre jordlagren grävdes bort ner till orörd eller kulturpåverkad nivå. Schakten grävdes bara i den öppna delen av utredningsområdet eftersom den höglänta och skogbevuxna delen ej bedömdes kunna hysa fornlämning. Schakten grävdes 7-8 meter långa och djupet uppgick till 0,3 meter. Det upprättades en handritad plan i skala 1:2000 där schakten och lämningarna prickades in. Schakten och de påträffade lämningarna beskrevs översiktligt.

Undersökningsresultat

Vid utredningen dokumenterades tre lämningar som är synliga i markytan, två *odlingsrösen* (objekt A och B) samt en sträng av *odlingssten* (objekt C) (se figur 2). I den öppna delen av området förekommer det även flera diken vilka löper i både öst-västlig och nord-sydlig riktning (ej dokumenterade).

Foto 3. Odlingsröset, objekt A. Foto från S, J Ählström.

Foto 4. Strängen med odlingssten, objekt C. Foto från S, J Ählström.

Odlingsröset *objekt A* är 9,0 meter stort, 1,0 meter högt och oregelbundet. Röset är ej övertorvat och stenarna är ofta skarpkantade. Odlingsröset, *objekt B*, motsvarar det röse som uppmärksammades vid besiktningen. Det är 3,0 meter stort, 0,6 meter högt och oregelbundet. Detta röse är till stor del övermossat förutom i den södra delen där skarpkantad sten förefaller att vara lagd på de övermossade stenarna. Det torde

indikera att ett äldre röse vid ett senare tillfälle har blivit påbyggt med ny sten. Strängen av odlingssten, *objekt C*, är 17,0 meter lång, 0,5 meter bred och 0,1 meter hög. Den är övermossad och nedsjunkna. Strängen ligger i övergången mellan nu odlad mark och den före detta hagmarken som finns inom utredningsområdet.

Det grävdes 11 schakt som ungefär motsvarar 140 m² (se figur 2). I merparten av schakten förekom det endast orörd silt eller lera under grästorv och matjord.

De östligaste av schakten berörde en sentida syllstensgrund efter ett boningshus, *objekt D* (se figur 2). Husgrunden är övertorvad och bevuxen med två granar. Den är därmed svår att identifiera i markytan. I ett av schakten påträffades mycket tegel samt tydliga syllstenar. Detta schakt utvidgades varvid det sydvästra hörnet av syllstenskonstruktionen kom att friläggas och grovrensas. I det schakt som grävdes norr om det utvidgade schaktet förekom det tegelfragment i matjorden. I schaktet som grävdes alldeles nordöst om husgrunden förekom det endast orörd silt. Efter upptäckten var det möjligt att identifiera den östra änden genom övertorvade och nedsjunkna syllstenar. Det är dock oklart vilken typ av hus det har rört sig om men husgrunden är 10x5 meter stor (NÖ-SV). I den norra långväggen finns ett spismursröse (oklar storlek) och mitt emot spisen identifierades genom en trappsten en trolig ingång. Vid rensning förekom det stora mängder tegel men även rödgods av olika slag. Det tillvaratogs en skärva rödgods med gulvit invändig glasyr. Skärvan härrör från ett större fat. Ett annat fragment som tillvaratogs har en grönbrun inre glasyr och skärvan härrör troligtvis från botten av ett krus. Det tillvaratogs också ett 0,05x0,02 meter stort nålbryne i sandsten samt en bit av skaftet från en kritpipa. Skaftets diameter är 0,06 meter stor. Det noterades även ett kraftigt nedslipat knivblad av järn samt en sax av järn. Saxen och knivbladet lämnades kvar. Fyndsammanställningen tyder på en datering till 1600-1700-tal, med störst sannolikhet 1700-tal på grund av kritpipan (muntlig uppgift A. Lihammer, KM).

Foto 5. Det SV hörnet av husgrunden, *objekt D*. Foto från SV, J Ählström.

I de övriga schakten förekom det inte någon fornlämningsindikation.

Tolkning och utvärdering

Utredningen visar att områdets flacka och öppna del hyser en sentida bebyggelse lämning med tillhörande odlingslämningar. Det avsidet läget på gränsen mellan bygd och skog tyder på att bebyggelse lämningen har utgjort ett torp. Etableringen kan indikeras av fynden som är av 1600-1700-tals karaktär, 1700-tal är dock troligas. Det finns inte någon bebyggelse utritad på platsen vare sig på *Generalstabskartan* från 1800-talets mitt eller på den *Häradsekonomska kartan* från 1900-talets början vilket indikerar att bebyggelsen överges senast under 1800-talets första hälft. Ungefär där virkesterminalen nu är belägen utnyttjades marken vid karteringstillfället som hårdvallsäng. Av närheten till bebyggelse lämningen är det troligt att ängen kan ha tillhört torpets mark.

Röjningsrösena och diken indikerar att marken har varit uppodlad en gång i tiden. Möjligen antyds även olika skeden i uppodlingen. Det förekom både övermossade odlingsrösen och sådana som ej var övermossade vilket tyder på olika tidsskeden. Det understryks av röset objekt B som troligtvis är påbyggt med stenar från en yngre avröjning. Även läget för de diken som observerades kan indikera olika faser i odlingen.

KM bedömer att lämningen har ett stort antikvariskt värde genom förekomst av en äldre bebyggelseenhet med troliga tillhörande till stor del bevarade odlingsspår. De påträffade fynden tyder på att huslämningen hyser ett rikt fyndmaterial som i sig besitter ett stort värde avseende den materiella kultur som har varit knuten till den sekundära agrara bebyggelsen. KM anser därför att ytterligare undersökningar och karteringar är nödvändiga om området skall exploateras. Det är dock länsstyrelsen som äger beslutet i frågan.

Referenser

Uppgifter ur fornminnesregistret.

Muntlig uppgift A. Lihammer, KM.

Tekniska och administrativa uppgifter

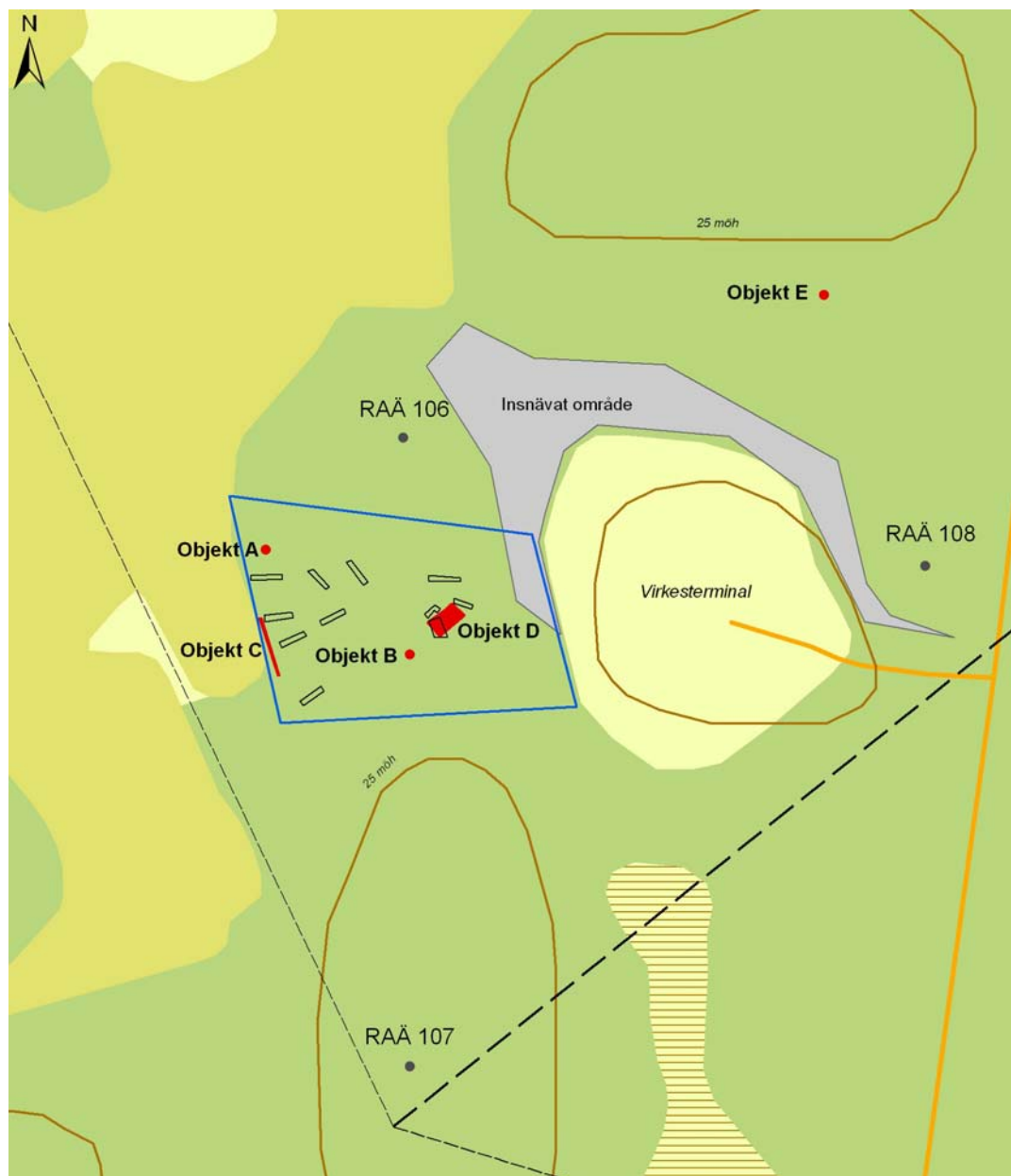
KM dnr:	07007
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-13872-06, 2007-01-25
Undersökningsperiod:	2007-05-15
Arkeologtimmar:	5 timmar
Maskintimmar:	8 timmar
Exploateringsyta:	5000 m ²
Personal:	Jan Ählström
Belägenhet:	Oppvreta 4:1
Ekonomisk karta:	11G 1g
Koordinatsystem:	Rh 90
Koordinater:	X6607194 Y1530885
Höjdsystem:	-
Inmättningsmetod:	Manuell
Dokumentationshandlingar:	Förvaras hos KM
Fynd:	Fynden förvaras hos KM

Figurer

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2006/01407.

Figur 1. Utredningsrådets läge markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan, blad 11G SO Västerås. Skala 1:50 000.

Figur 2. Schaktplan. De nypåträffade fornlämningarna är markerade med rött och schakten som svarta figurer. Det område som definierades efter länsstyrelsens och KM:s besiktning är ungefärligen markerat. Utdrag ur Fastighetskartan, blad 11G 1g. Skala 1:2000.

BILAGOR

Bilaga 1. Fyndtabell.

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Vikt, gr	Antal	Antal. fragm.	Fyndomständighet
1	Nålbryne	Sandsten	Slipspår	17	1	1	Rensfynd, husgrund
2	Kritpipa	Lera	Del av skaft	2	1	1	Rensfynd, husgrund
3	Kärl	Rödgoods	Invändig gulvit glasyr	21	1	1	Rensfynd, husgrund
4	Kärl	Rödgoods	Invändig grönbrun glasyr	7	1	1	Rensfynd, husgrund